

Akif CƏFƏROV
Bakı Dövlət Universiteti
Kitabxanaşünaslıq kafedrasının
baş müəllimi

AZƏRBAYCAN KİTABXANALARININ TARİXİ ÜZRƏ İLK ELMLƏR DOKTORU

Respublikamızda kitabxanaşünaslıq fikrini bir elm sahəsi kimi formalaşdırıb inkişaf etməsi tarix elmləri doktoru, professor Abuzər Xələfovun adı ilə bağlıdır.

Hələ XX əsrin II yarısında Azərbaycanda kitabxana işinin tarixinə dair bir neçə qiymətli elmi məqalələrin müəllifi kimi tanınmış A.Xələfov Respublikada ilk doktorluq dissertasiyası (1975) müdafiə etmiş və elm aləminə ilk dəfə olaraq Azərbaycanın zəngin kitab və kitabxana işinin tarixinə dair qiymətli tədqiqatlar təqdim etmişdir. Bunların içərisində müəllifin «Azərbaycanda kitabxana işinin tarixindən» (1870-1920)», «Sovet Azərbaycanında kitabxana işinin tarixindən (1920-1932)» və bir sıra məqalələri 60-cı illərdə Azərbaycanda kitabxana işinin tarixinə həsr edilmiş ilk elmi tədqiqat əsərləri kimi çox qiymətlidir.

A.Xələfov sonrakı illərdə də elmi-tədqiqat işini davam etdirərək doktorluq dissertasiyasının əsası olan «Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi (1933-1958)» adlı monoqrafiyasını hazırlamışdır. Azərbaycanda kitabxanaşünaslıq fikrinin inkişafında mərhələ sayılan bu monoqrafiya müəllifin çoxillik zəngin əməlinin yekunu olub, respublikada kitabxanaşünaslıq elminin inkişafında əvəzsiz bir tövə idi. Bu qiymətli tədqiqat əsərində XX 30-cu illərinin əvvəllərində 60-cı illərə qədər Azərbaycanda kitabxana işinin geniş mənzərəsi yaradılmış, əhaliyə kitabxana xidmətinin inkişaf qanunauyğunluqları izah edilərək, cəmiyyətdə baş verən mühüm kitabxana proseslərinin elmi-analitik təhlili keçirilmişdir. Əsərdə elmi dövriyyəyə ilk dəfə daxil edilən çoxlu

faktik materiallar əsasında sübur edildi ki, bu dövrdə Azərbaycanda kitabxana işinin təkmilləşdirilməsi, bu işin ölkənin sosial-iqtisadi vəzifələrinə uyğunlaşdırılması, ümumilikdən respublikada elmi-texniki tərəqqinin, əhalinin mədəni-mənəvi potensialının inkişaf etməsində çox mühüm rol oynamışdır.

Haqqında bəhs etdiyimiz monoqrafiya A.Xələfovun 1975-ci ildə müdafiə etdiyi doktorluq dissertasiyasının əsasını təşkil etmişdir. Bundan əlavə bu tədqiqat işi keçmiş SSRİ-də tarix elmləri doktoru alimlik dərəcəsinə layiq görülmüş ilk dissertasiya əsəri idi.

Elmi yaradıcılıq diapozonu geniş və çoxsaylı olan professor A.Xələfovun Azərbaycanda kitabxana işi tarixinin əsas problemlərinə dair alimin 150-ə qədər elmi əsəri, monoqrafiyaları, dərsləri, dərslər vəsaiti, proqramı, metodik vəsaiti və s. çap olmuşdur. Bu əsərlər həm respublikamızda, həm də respublikadan kənar, xüsusilə keçmiş SSRİ-nin əsas elm mərkəzində, yəni Moskvada buraxılan ixtisasjurnalında dərc edilmişdir.

80-ci illərdə professor kitabxana tarixi sahəsindəki tədqiqatların mövzu dairəsi daha da genişlənməmişdir.

Onun 1986-cı ildə nəşr etdirdiyi «Azərbaycanda kitabxana işinin tarixindən (Qədim dövrlərdə XVIII əsrin sonuna qədər)» adlı kitabında ilk dəfə olaraq respublikamızda qədim kitabxanaların yaradılmasının tarixi kökləri araşdırılmış, orta əsrlərdə Azərbaycanda kitab və kitabxana mədəniyyətinin inkişaf yolu işıqlandırılmışdır.

Kitabda Azərbaycanda və eləcə də bütün Şərqdə böyük şöhrət qazanmış görkəmli alim Nəsrəddin Tusinin rəhbərliyi ilə yaradılmış Marağa Rəsədxanası və onun elmi kitabxanası haqqında da ətraflı məlumat verilmişdir. Bu illərdə onun çap etdirdiyi çox saylı məqalələrdə müasir dövrdə Azərbaycanda kitabxana işinin aktual problemləri, əhaliyə kitabxana xidmətinin vəziyyəti, kitabxanaların sosial funksiyaları, onların cəmiyyətin mədəni-mənəvi, elmi-

texniki mühiti ilə əlaqəli şəkildə inkişaf etdirilməsinin əsas vəzifələri, kitabxanaçı kadrların hazırlanması və s. məsələlər şərh edilmiş, elmi tövsiyələrlə əsaslandırılmışdır.

Bu baxımdan onun 90-cı illərdə yazdığı kitablar və elmi məqalələr öz orijinallığı və elmi-nəzəri yetkinliyi ilə seçilir. Prof. A.Xələfovun Azərbaycanın müstəqillik əldə etdiyi tarixi şəraitdə yaratdığı konseptual, proqram xarakterli yazıları respublikamızda kitabxana işinin keyfiyyətə yeni ümumbəşəri və milli dəyərlər əsasında inkişafı üçün nəzəri-metodiki zəmin yaratmışdır. Belə ki, 1996-cı ildə nəşr etdiyi «Kitabxana işinin tarixi kursuna giriş» adlı kitabında müasir dövrdə və yaxın gələcəkdə respublikada kitabxana işinin tarixi ənənələrə, yüksək mənəvi keyfiyyətlərə əsaslanaraq daha da təşəkkül tapmasının mühüm prinsipləri, əhəlinin kitabxana xidmətinin demokratik tələblər baxımından daha səmərəli təşkilini aktual problemləri işıqlandırılır.

Müəllifin 2004-cü ildə işıq üzü görmüş «Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi» adlı dərslik (I hissə) onun ən fundamental əsərlərindən biri hesab edilir. Bu kitabda ən qədim zamanlardan XX əsrə qədərki dövrdə respublikamızın ərazisində meydana gəlmiş kitabxanaların inkişaf dinamikası öz əksini tapmışdır. Dərslikdə müxtəlif dövrlərdə yaranıb formalaşmış saray, məscid, mədrəsə, məktəb və digər kitabxanaların fəaliyyəti haqqında ətraflı məlumatlar verilmişdir.

Beləliklə qəti demək olar ki, professor A.Xələfov Azərbaycanda kitabxana işi tarixinin ilk tədqiqatçısıdır. Azərbaycanda kitabxanaşünaslıq elmi məktəbinin banisidir. Respublikamızda kitabxana işi tarixi üzrə ilk dərsliklərin və proqramların ilk müəllifidir. Bu il ömrünün 75-ci baharına qədəm qoyan Abuzər müəllim kamilliyin və müdrikliyin ən uca zirvəsindədir. Onun keçdiyi şərəfli həyat yolu gənc nəsə nümunədir. Ona can sağlığı və yaradıcılıq uğurları arzulanmaqla yanaşı «Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi» dərsliyinin II hissəsini də yazmağı uca tanrıdan arzu edirəm.